

УДК 159.9

DOI: [https://doi.org/10.17721/upj.2025.1\(23\).13](https://doi.org/10.17721/upj.2025.1(23).13)

Швалб Ю. М.,

доктор психологічних наук,
професор кафедри соціальної роботи,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: shwalb2012@ukr.net
ORCID: 0000-0001-9110-3651

МОДЕЛЬ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ФАЗОВИЙ ПРОЦЕС

Проблема соціалізації особистості розглядається з урахуванням суттєвої зміни загальних її умов, що привели до виникнення нових феноменів. Виокремлено дві групи умов, які безпосередньо впливають на процес соціалізації: зміни інтенцій соціальної трансформації суспільства, пов'язані із загальною орієнтацією на Європейську інтеграцію; довготривалі наслідки війни (стрімке зростання міграційних процесів, гуманітарна спрямованість політики провідних країн світу, трансформація моноетнічних держав Європи в поліетнічні та прискорення полікультурності на всіх рівнях життя суспільства, трансформація принципів державного й адміністративного управління в напрямку відмови від принципу влади і прийняття принципу самоуправління і делегування повноважень, тенденція до «розмивання» кордонів між різними соціальними групами і структурами суспільства, створення «інформаційного суспільства»).

Процес соціалізації індивіда перестає бути соціально детермінованим, а стає суб'єктною дією на ідентифікацію з типом спільноти. Соціальні форми організації спільноти стають умовами соціалізації, яка відбувається як психологічний процес самовизначення і самоідентифікації особистості в соціальному просторі життєдіяльності. Наводяться три форми негативної соціалізації, що склалися в нашому суспільстві: соціалізація за явної нестачі або повної відсутності позитивно орієнтованих агентів (дефіцитарна соціалізація); соціалізація в умовах масового поширення і легалізації різноманітних маргінальних груп у суспільстві за відсутності соціальних інститутів

організації вільного часу й діяльності дітей і підлітків (маргінальна соціалізація); соціалізація в умовах масового поширення всіляких предметів і видів діяльності, що викликають швидке звикання і особистісну залежність від їх уживання: омолодження алкоголізму, наркоманії, токсикоманії, комп'ютерної та ігрової залежності (адаптивність). Кожна з них визначає не тільки психологічну специфіку особистості, а й формує в індивіда цілісні моделі способу життя. Подолання цих моделей і відкриття можливості побудови життя на основі інших моделей і складає головну задачу ресоціалізації.

Ключові слова: соціалізація, дефіцитарна соціалізація, маргінальна соціалізація, соціальна відкритість, конфлікт ідентичностей, хронотоп життя, наслідки війни, спільнота.

Вступ

Постановка проблеми. Проблема соціалізації особистості сьогодні набула особливої актуальності і нового сенсу. Першою чергою це пов'язано із суттєвою зміною загальних умов, в яких вона відбувається. Кардинальні зміни у глобальній соціальній ситуації життя людей призвели до виникнення нових феноменів, які не піддаються поясненню в рамках традиційних теорій соціалізації. Такі соціальні зміни, що безпосередньо впливають на процес соціалізації, ми могли б розділити на дві великі групи.

З одного боку, це зміни інтенцій соціальної трансформації суспільства, пов'язані із загальною орієнтацією на Європейську інтеграцію, яка потребує усвідомлення і прийняття на суспільному рівні нових ідей та ідеалів, нових цінностей та моделей соціального розвитку. Ці трансформаційні проблеми накопичуються вже протягом принаймні 25-30 років, а їх, хоча й часткове, вирішення, вже увійшло у наше повсякденне життя.

З другого боку, це довготривалі наслідки війни,

– стрімке зростання міграційних процесів призводить до того, що перед колосальною кількістю мігрантів постає проблема вторинної соціалізації (ресоціалізації) у нових соціокультурних умовах життя, а перед першим поколінням дітей мігрантів стоїть задача соціалізації в умовах «розриву» культур – вони опиняються у «міжкультурному» просторі, де один полюс задано ментальними конструктами батьків, а другий – соціальними нормами нового соціального оточення;

– гуманітарна спрямованість політики провідних країн світу, що призводить до стрімкого зростання кількості біженців з небезпечних і несприятливих регіонів, для яких характерні принципова невизначеність життєвої перспективи, засмучення через вимушеність зробленої дії, почуття агресії, страху, самотності тощо, до регіонів більш захищених і розвинених, а це автоматично знижує рівень добробуту населення цих регіонів;

– трансформація моноетнічних держав Європи в поліетнічні та прискорення полікультурності на всіх рівнях соціальної організації життя суспільства, аж до конкретних громад і родин, що викликає проблему толерантності й неможливості однозначної етнічної ідентифікації нових поколінь;

– трансформація принципів державного й адміністративного управління в напрямку відмови від принципу влади і прийняття принципу самоуправління і делегування повноважень, що передбачає не лише поширення нових організаційно-управлінських моделей, а й, найголовніше, зміну традиційної ментальності в сфері соціальних стосунків;

– тенденція до «розмивання» кордонів між різними соціальними групами і структурами суспільства, що, з одного боку, відкриває перед індивідом щоразу нові, але не апробовані можливості, а з другого боку, вимагає від нього здатності до самовизначення і прийняття відповідальних рішень, тобто здатності до здійснення себе як суб'єкта соціальних стосунків і життєдіяльності;

– створення «інформаційного суспільства», що призвело до поширення «сітьових» спільнот, участь в яких вимагає від індивіда розвитку тих соціальних здатностей, які раніше були мало затребуваними.

Напевно, цей перелік можна було б розширити і якось структурувати, але це завдання для соціологічного або культурологічного дослідження, а нас цікавлять психологічні аспекти зазначених змін. Очевидно, що ці нові соціальні умови життя передбачають не тільки актуалізацію нових компетентностей або здатностей людей, а й розробку нових теоретичних конструктів, які забезпечують розуміння і впровадження нових механізмів соціалізації особистості. Наведений перелік соціальних змін дозволяє, бодай приблизно, визначити коло компетентностей і здатностей, необхідних сучасній людині для ефективних соціальних взаємодій:

– здатність самостійно вибудовувати життєві перспективи в ситуаціях соціальної невизначеності;

- здатність приймати соціальну, етнічну, групову й особистісну «інакшість» інших людей;
- здатність до самовизначення в соціальних структурах і прийняття відповідальних рішень;
- здатність до управління соціальними змінами і особистісного прийняття соціальних змін.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз засвідчив наявність щонайменше трьох базових форм організації соціальних умов соціалізації особистості, які характеризуються внутрішніми механізмами трансляції і відтворення наявних структур і стосунків через формування відповідних соціальних здатностей і ментальності індивідів. Очевидно, можна стверджувати, що ступінь складності процесу соціалізації безпосередньо залежить від ступеню складності структури соціуму і здатностей індивіда включатися в різні форми соціальних організованостей. Іншими словами, що однорідніший за своєю структурою соціум і що жорсткіше здійснюється «прив'язка» індивіда до певної соціальної структури, то виразнішим й організованішим виявляється один конкретний процес і результати соціалізації індивідів.

Може йтися про процес соціалізації, який відбувається з істотними обмеженнями або дефіцитом соціально значущих ресурсів (економічних, культурних, освітніх, комунікативних), в якому індивід не може отримати достатнього досвіду, знань і моделей поведінки, необхідних для коректної інтеграції в суспільство. Зазвичай до такого стану призводять брак освітніх можливостей; відсутність позитивних соціально-рольових моделей; слабка підтримка індивіда з боку соціального оточення, - усе це формує ризики дезадаптивної поведінки (Власова, 2019; Швалб, 2015).

Диференціювання суспільства за формами організації спільності людей і наявність відкритих соціальних каналів переходу індивідів з однієї організаційної форми до іншої утворює особливий простір соціалізації індивіда. Цей простір складається з різних форм організації спільностей таких як сім'я, родина, навчальні й освітні заклади, інші субкультурні групи (професійні спільноти, політичні організації, реальні й віртуальні спільноти тощо). Основною психологічною характеристикою цього простору стає можливість і необхідність здійснення самим індивідом вибору сфери власної соціалізації. Більше того, в сучасних умовах індивід мусить вміти поєднувати всі форми соціальності в одному й тому самому хронотопі свого соціального існування.

Специфічною умовою теперішнього життя є умовна відкритість соціальних каналів. Йдеться про нову можливість для індивіда переходити з однієї спільності до іншої, змінюючи різні ідентичності (соціальну, особистісну, професійну, гендерну, етнічну, цифрову та ін.). Це позначається на ключових сферах його функціонування, а саме: надання переваг у сфері здоров'я, освіти, економіки; приналежності до визначальної колективної ідентичності, а отже участі відповідних міжгрупових взаєминах (конфліктах, процесах лідеротворення, формування громадянської, національної ідентичностей тощо). Ідентичність є так званим посередником між особистісними рисами та соціальним контекстом, оскільки пояснює поведінку індивіда в контексті групових норм (навіть тоді, коли поведінка виявляється всупереч власній вигоді) й впливає на його резильєнтність, адаптивність і опір змінам (Alfrey, Evers, Maltby, Russell et al, 2023).

Приналежність до конкретної групи зумовлює особливості осмислення соціальної (суспільної, політичної) дійсності, визначає межі можливого усвідомлення та її інтерпретування. У дослідженнях встановлено, що статус групи визначає силу вмотивованості мислення індивіда, де представники низькостатусних груп переважно інтерпретують соціальну, політичну інформацію у той спосіб, який підсилює їхню персональну ідентичність, своєю чергою компенсуючи почуття дискримінації чи нерівності. У високо-статусних групах, у ситуаціях можливої загрози стосовно зниження статусу групи, учасники груп вдаються до мотивованого мислення. Проте у більшості випадків «ідентичність переважає раціональність», оскільки індивіди обираючи аргументи активно шукають саме ті факти навколишньої дійсності, які підтверджують їхню ідентичність і приналежність до групи, зумовлюють так звану *зацікавленість* у збереженні своїх переконань, потребу в захисті групової ідентичності, можливе посилення радикалізації поведінки (Boyer, Aaldering, & Lecheler, 2022).

Результати досліджень соціального контексту свідчать про те, що соціальні, суспільні інституції підтримують зв'язок між особистими цінностями та громадською активністю індивіда. Зокрема, у більш демократичних спільнотах існує тісний зв'язок між моральними цінностями та політичною участю, і він є вищим, ніж в авторитарних, або у так званих постконфліктних суспільствах. В останніх, громадянська ідентичність частіше обмежується моральними судженнями, які так і

не перетворюються на конструктивну суспільно-політичну поведінку (Han, 2025).

Це означає, що процес соціалізації індивіда перестає бути однозначно соціально детермінованим, а стає суб'єктною дією на ідентифікацію з тим або іншим типом спільності. Новітні соціальні форми організації спільності стають умовами соціалізації, яка відбувається як динамічний психологічний процес самовизначення і самоідентифікації особистості в соціальному просторі життєдіяльності. В методологічному плані це приводить до необхідності розробки таких теоретичних моделей, які можуть описувати процес соціалізації не як результат соціально-нормативних або педагогічних впливів, а як індивідуально-психологічний і особистісний процес, де індивід є суб'єктом самовизначення відносно соціальних форм організації спільності.

Однією з головних характеристик простору соціалізації індивіда є необхідність і його здатність вибору, оскільки (умовно) він сам визначається, до яких спільнот йому належати, які ідентичності приймати. Ним поєднуються різні форми соціальності (наприклад, бути водночас членом релігійної громади, громадянином держави). У такий спосіб соціалізація набуває суб'єктного виміру – вона перестає бути лише наслідком зовнішніх впливів і перетворюється на *активний процес самовизначення*.

Результати досліджень свідчать, що переконання індивіда виявляються ефективними більшою мірою лише тоді, коли він як учасник спільноти не відчуває сильного загрозливого виклику для своєї ідентичності. За таких умов індивід має психологічну готовність зважати на аргументи іншої сторони. У конфліктних ситуаціях механізм ко-творення (co-creation) є більш ефективним, оскільки індивіди в групах не просто змінюють думки, а створюють нові рамки смислів і значень спільноти. У такий спосіб загроза груповій ідентичності індивідами трансформується на шанс для формування нової спільної ідентичності.

Дослідники підкреслюють, що конфлікти ідентичності (наприклад, між етнічними чи політичними групами) краще вирішуються через спільне творення норм і наративів, ніж через спроби когось переконати. У цьому контексті деліберативна демократія (як конкретний соціальний простір) є ефективною не лише як процес раціонального обміну аргументами, але й як механізм ідентифікаційної трансформації. У таких соціальних контекстах індивіди мають можливості долати

(трансформувати) почуття загрози власній ідентичності через спільне створення нової «над-ідентичності», яка своєю чергою інтегрує інтереси й цінності індивідів кількох груп. Дослідники доходять висновків про те, що технологія ко-творення як новація може стати основою сучасних підходів до продукування демократичних діалогів і розбудови миру (Wright, 2022).

Розв'язуючи проблеми прихильності індивіда до тієї чи іншої соціальної, політичної позиції з'ясовано, що він може підтримувати й такі, які суперечать його матеріальним інтересам. Це можливе за суперечності у взаємодії індивідуальних його вірувань і групової ідентичності. З'ясовано, що вірування формуються не стільки через раціональну інформацію, скільки через соціальне середовище та групову динаміку. Соціально-політичне протистояння є не лише боротьбою за ресурси, а й боротьбою за символічне визнання і цінності групи. Загостренню конфліктів сприяє те, що групи усвідомлюють і переживають не лише несумісність інтересів, а й несумісність ідентичностей (Bonomi, 2021).

Дослідники зазначають, що теперішня соціальна відкритість створює простір соціалізації, де індивід не лише підпадає під вплив соціуму, а й отримує свободу обирати, з ким себе ототожнювати (Власова, 2019; Швалб, 2015). В контексті цього підходу соціалізація є не лише результатом соціально-нормативних чи педагогічних впливів (традиційна модель), а й як індивідуально-психологічним процесом із індивідом-суб'єктом, який здатний самостійно обирати середовище; конструювати власну ідентичність; інтегрувати різні соціальні ролі у цілісному хронотопі свого життя. Основним змістом цього підходу є те, що процес соціалізації трактується насамперед як активне, вибіркове й багаторівневе самовизначення індивіда у просторі соціальних спільнот.

При цьому істотно змінюється і роль освіти в процесах соціалізації: з універсального механізму трансляції нормативних основ соціальних діяльностей вона має трансформуватися в універсальний механізм формування психологічної здатності індивіда до самовизначення у складних системах соціальної взаємодії.

Сьогодні ми всі стаємо свідками й учасниками цієї зміни. З одного боку, в усьому світі освіта поступово починає відмовлятися від своєї колишньої основної мети, зафіксованої в концепції передачі знань, і переходить до концепції формування компетентностей. Наприклад, в концепції «глибинного навчання» навчальний процес трактується і як засвоєння знань, і як глибинне залучення індивіда до реальних про-

блем, реальної діяльності, завдяки участі в якій він може трансформувати навколишній світ. Йдеться про створення спеціального освітнього середовища, де в навчальній взаємодії в учнів розвиваються життєво значущі компетентності. Йдеться про шість глобальних компетентностей, тобто про шість ключових умінь, які мають бути сформованими в учнів, для того щоб індивід мав спроможності ефективно діяти у взаємопов'язаному динамічному середовищі: характер (розвиток рис і властивостей стійкості, саморегуляції, відповідальності); громадянство (формування розуміння новітніх глобальних тенденцій, активна участь у житті громади, соціальна відповідальність); співпраця (розвиток умінь працювати в команді, вести діалог, розподіляти ролі); комунікація (набуття здатностей ефективно передавати й сприймати ідеї у різний спосіб); креативність (розвиток вміння знаходити оригінальні рішення, продукувати нові ідеї); критичне мислення (набуття здатностей аналізування, оцінювання інформації та робити обґрунтовані висновки) (Fullan, Quinn, & McEachen, 2018).

З іншого боку, також відбувається відчутна психологізація педагогічних технологій. Дослідники зауважують, що освіта як багатомірний процес має включати: кваліфікацію (засвоєння знань і навичок), соціалізацію (включення в культурні, соціальні й політичні контексти), суб'єктивацію (формування здатності бути самостійним, автономним суб'єктом), оскільки саме через навчання формуються здатності до критичного мислення, співжиття з іншими, усвідомленого громадянства. Визначальними в системі освіти мають стати цінності виховання поваги, відповідальності, здатності взаємодіяти й робити вибір (Biesta, 2010).

У класичній інтегративній моделі соціально-психологічні умови соціалізації індивіда трактуються як процес формування особистості, що розгортається під впливом одночасною дію системи чинників. Останні мають рівневу організацію як: а) особистісний (індивідуальні потреби, мотиви, цінності, здібності; психологічні механізми – ідентифікація, інтеріоризація, імітація; досвід саморегуляції, самооцінка, рівень домагань); б) соціально-груповий (рольова структура групи, міжособистісна сумісність; вплив референтних груп (родина, ровесники, навчальні та трудові колективи); комунікативні механізми підтримки або відкидання поведінкових моделей); в) соціокультурний (система суспільних цінностей і норм; політична та економічна структура суспільного устрою; ідеологічні та культурні орієнтири (релігія, освіта,

ЗМІ, мистецтво). У цьому вимірі соціалізація є процесом і результатом взаємодії індивідуально-психологічних властивостей індивіда, його міжособистісної взаємодії, впливу групових процесів та ширшого соціокультурного контексту. Йдеться про взаємопроникнення індивідуальних і суспільних чинників; динамічну рівновагу між соціальною адаптацією й індивідуальною самореалізацією; перетворення зовнішнього впливу на внутрішні смисли, які в подальшому зумовлюють поведінку індивіда (Власова, 2019; Швалб, 2020).

Ми вважаємо, що новітні підходи до процесу соціалізації можуть лежати в площині психологізації самих базових цілей освіти (як одного з її інститутів), в їхньому переміщенні на формування особистісних здатностей і форм мислення, адекватних сучасним соціокультурним практикам. Реальні зміни в соціальних структурах і стосунках, які проявляються в змінах способу життя людей, викликають необхідність перегляду не лише самої концепції соціалізації особистості, а й концептуальних моделей супутніх практик – соціальної роботи, педагогіки, психології тощо. Ми не зупинятимемося на змісті концепції компетентностей, не будемо й обговорювати той факт, що цей перехід зіштовхується з надзвичайно сильним спротивом з боку педагогічної громадськості і найчастіше просто декларується під тиском соціальних вимог. Зауважимо, що така перспектива розвитку системи освіти досить активно обговорювалася у вітчизняних психолого-педагогічних науках ще в 1970-1980-і рр., насамперед, у теорії формування навчальної діяльності тощо.

Зауважимо ще два, на наш погляд, принципово важливі моменти. У кожному виді груп випрацьовуються свої специфічні механізми, які забезпечують їх існування у тривалому історичному часі, а саме механізми відтворення й трансляції всіх базових характеристик. Але в самих цих механізмах закладено і ті умови, за яких вони припиняють спрацьовувати, що призводить до розпаду й зникненню тих або інших конкретних спільнот. Власне, цей механізм трансформації і є механізмом соціогенезу.

В сьогоденних умовах життя виразно проявляється наявність соціально-психологічних механізмів «внутрішньої» трансформації груп, їхньої соціодинаміки. Ми поки ще не можемо описати її у формі наукової моделі, але факти свідчать, що такі трансформації абсолютно реальні. Так громада може, з якихось причин, раптом довірити своє життя одному лідеру, який встановить для всіх решти «правильні зако-

ни», і тим самим припинити своє громадське існування й перетворитися на населення. Населення «раптом» може згадати про своє право на власність і стати громадою або захопитися проектною ідеєю і стати спільнотою. Члени спільноти можуть втратити своє спільне комунікативне поле і стати просто «любителями марок», а можуть придбати собі реальну спільну власність і перетворитися на громаду.

На сьогодні інституційна форма соціалізації, безумовно, є провідною, забезпечуючи становлення здатності особистості до нормативної саморегуляції і адаптації до мінливих умов життя. Втім, принципово важливо, що дві інші форми не просто доповнювальні – вони виконують надзвичайно важливу функцію в забезпеченні розвитку особистості.

Згідно з теорією розвитку, можна припустити, що громадські механізми соціалізації складають неодмінну умову становлення повноцінної Я-концепції особистості, а соціалізація через спільноти є умовою індивідуації й утвердження унікальності Я-образу індивіда. Досі ми розглядали соціалізацію як безумовно позитивний процес, а всі негативні прояви соціального розвитку особистості вважали відхиленням від норми. Проте таке трактування соціалізації стає мало придатним у ситуаціях, коли норма соціального розвитку розмивається, втрачає свою визначеність і чітку виразність. Більше того, в усьому світі фіксується факт поширення соціальної аномії і таких форм соціалізації, які призводять до масового розповсюдження вочевидь соціально негативних варіантів розвитку особистості. Найзначущим тут є те, що негативні соціальні форми життєдіяльності – алкоголізм, наркоманія, проституція, злочинність, домашнє насильство тощо стають дитяче-підлітковими, тобто фактом соціалізації зростаючих поколінь.

Висновки

Ми вважаємо, що необхідно виокремлювати ті форми соціалізації, які стають масовидними і призводять до формування негативних моделей соціальної поведінки і діяльності. На сьогоднішній день можна впевнено говорити щонайменше про три такі форми негативної соціалізації, що склалися в нашому суспільстві. По-перше, це соціалізація за явної нестачі або повної відсутності позитивно орієнтованих агентів соціалізації. Таку форму можна визначити як дефіцитарну соціалізацію. Вона охоплює широке коло соціальних явищ від педагогічної занедбаності до соціального сирітства і дитячої безпритульності, не-

залежно від причин її виникнення. Можна констатувати, що за такого звуження кількості та зниження якості агентів соціалізації порушується механізм трансляції соціокультурних норм, що призводить до здичавіння цілого покоління дітей.

По-друге, це соціалізація в умовах масового поширення і легалізації різноманітних маргінальних груп у суспільстві. Відсутність соціальних інститутів організації вільного часу й діяльності дітей і підлітків, а ще так звана «соціальна толерантність» призвели до того, що усілякі маргінальні групи зі своїми субкультурними нормами захопили практично весь видимий простір соціального життя. Ці групи не обов'язково асоціальні чи антисоціальні, проте сама маргінальність призводить до різкого звуження значущих соціальних норм і їхнього витіснення на периферію життя особистості. Така маргінальна соціалізація призводить до того, що приналежність до маргінальної групи стає нормою і стилем соціального життя не тільки в підлітковому віці, а й охоплює й цілі покоління молоді.

По-третє, це соціалізація в умовах масового поширення всіляких предметів і видів діяльності, що викликають швидке звикання і особистісну залежність від їхнього вжитку. Різке омолодження алкоголізму, наркоманії, токсикоманії, комп'ютерної та ігрової залежності зробили адиктивність неспростовним фактом нашого життя. Адиктивна соціалізація призводить до того, що вся життєдіяльність індивіда підпорядковується процесу отримання предмету залежності, який тепер і становить єдину цінність. Така соціалізація призводить не лише до руйнування фізичного і психічного здоров'я, а й до повного розпаду особистості. Хоча, цілком можливо, зараз вже треба говорити про феномен адиктивної особистості.

Завершуючи аналіз специфіки структури змісту новітньої соціалізації, зауважимо, що **перспективами подальших досліджень** проблем соціалізації може стати з'ясування особливостей взаємодії **особистісної, соціальної, цифрової та інших ідентичностей** у глобалізованому світі тощо.

Декларація про конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність потенційного конфлікту інтересів стосовно дослідження, авторства та/або публікації цієї статті.

Список використаних джерел

- Alfrey, K. L., Evers, A., Russell, S., & Maltby, J. (2023). The role of identity in human behavior research: A systematic scoping review. *Identity*, 23(3), 220–243. <https://doi.org/10.1080/15283488.2023.2209586>
- Biesta, G. (2010). *Good education in an age of measurement: Ethics, politics, democracy*. London, UK : Routledge.
- Bonomi, G. (2021). Identity, beliefs, and political conflict. *The Quarterly Journal of Economics*, 136(4), 2371–2419. <https://doi.org/10.1093/qje/qjab027>
- Boyer, M. M., Aaldering, L., & Lecheler, S. (2022). Motivated reasoning in identity politics: Group status as a moderator of political motivations. *Political Psychology*, 43(6), 951–970. <https://doi.org/10.1111/pops.12817>
- Bruner, J. (1996). *The culture of education*. Cambridge, MA : Harvard University Press.
- Fullan, M., Quinn, J., & McEachen, J. (2018). *Deep learning: Engage the world change the world*. Thousand Oaks, CA : Corwin Press.
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. New York, NY : Basic Books.
- Han, H. (2025). Civic identity consisting of moral and political identity among young adults. *Personality and Individual Differences*, 219, 112278. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2024.112278>
- OECD. (2018). *The future of education and skills 2030: The future we want*. Paris, France: OECD Publishing. Retrieved from <https://www.oecd.org/education/2030-project>
- Wright, G. (2022). Persuasion or co-creation? Social identity threat and the mechanisms of deliberative transformation. *Journal of Deliberative Democracy*, 18(2), 7. <https://doi.org/10.16997/jdd.1192>
- Власова, О. І. (2019). *Вікові особливості інформальної соціалізації особистості*. (Монографія). Дніпро : Середняк Т. К.
- Швалб, Ю. М., Вернік, О. Л., Вовчик-Блакитна, О. О., & Рудоміно-Дусятська, О. В. [та ін.]. (2015). *Соціально-психологічні засади становлення екологічно орієнтованого способу життя особистості*. (Монографія). Київ : Педагогічна думка.
- Швалб, Ю. М. (2020). *Екологія життєвого простору людини*. Вибрані праці Ю. М. Швалба. Видання друге. Київ : ЕкоПсіЛаб.
- Швалб, Ю. М., & Тищенко, Л. В. (2015). *Майбутнє і сьогодення студентів з обмеженими функціональними можливостями: психологічні аспекти*. (Монографія). Київ : Основа.

References

- Alfrey, K. L., Evers, A., Russell, S., & Maltby, J. (2023). The role of identity in human behavior research: A systematic scoping review. *Identity*, 23(3), 220–243. <https://doi.org/10.1080/15283488.2023.2209586>
- Biesta, G. (2010). *Good education in an age of measurement: Ethics, politics, democracy*. London, UK : Routledge.
- Bonomi, G. (2021). Identity, beliefs, and political conflict. *The Quarterly Journal of Economics*, 136(4), 2371–2419. <https://doi.org/10.1093/qje/qjab027>
- Boyer, M. M., Aaldering, L., & Lecheler, S. (2022). Motivated reasoning in identity politics: Group status as a moderator of political motivations. *Political Psychology*, 43(6), 951–970. <https://doi.org/10.1111/pops.12817>
- Bruner, J. (1996). *The culture of education*. Cambridge, MA : Harvard University Press.

Fullan, M., Quinn, J., & McEachen, J. (2018). *Deep learning: Engage the world change the world*. Thousand Oaks, CA : Corwin Press.

Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. New York, NY : Basic Books.

Han, H. (2025). Civic identity consisting of moral and political identity among young adults. *Personality and Individual Differences*, 219, 112278. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2024.112278>

OECD. (2018). *The future of education and skills 2030: The future we want*. Paris, France: OECD Publishing. Retrieved from <https://www.oecd.org/education/2030-project>

Wright, G. (2022). Persuasion or co-creation? Social identity threat and the mechanisms of deliberative transformation. *Journal of Deliberative Democracy*, 18(2), 7. <https://doi.org/10.16997/jdd.1192>

Vlasova, O. I. (2019). *Vikovi osoblyvosti informalnoi sotsializatsii osobystosti. [Age-related features of informal socialization of the individual]*. (Monohrafiia). Dnipro : Seredniak T. K. [in Ukrainian].

Shvalb, Yu. M., Vernik, O. L., Vovchuk-Blakytina, O. O., & Rudomino-Dusiatska, O. V. [ta in.]. (2015). *Sotsialno-psykholohichni zasady stanovlennia ekolohichno oriientovanoho sposobu zhyttia osobystosti. [Socio-psychological foundations of the formation of an environmentally oriented lifestyle of an individual]*. (Monohrafiia). Kyiv : Pedahohichna dumka. [in Ukrainian].

Shvalb, Yu. M. (2020). *Ekolohiia zhyttievoho prostoru liudyny. Vybrani pratsi Yu. M. Shvalba. [Ecology of the human living space. Selected works of Yu. M. Shvalb]*. Vydannia druhe. Kyiv : EkoPsiLab. [in Ukrainian].

Shvalb, Yu. M., & Tyshchenko, L. V. (2015). *Maibutnie i sohodennia studentiv z obmezhenyimi funktsionalnymi mozhlyvostiamy: psykholohichni aspekty. [The future and present of students with disabilities: psychological aspects]*. (Monohrafiia). Kyiv : Osnova. [in Ukrainian].

Abstract

Shvalb Yu. M.,

DSc. in Psychological Sciences,
Professor of the Department of Social Work,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
E-mail: shwalb2012@ukr.net

THE MODEL OF PERSONALITY SOCIALIZATION AS A PHASE PROCESS

The problem of personality socialization is considered by taking into account significant changes in its general conditions that have led to new emerging phenomena. We distinguished two groups of conditions directly affecting socialization: changed intentions of social transformation,

associated with the general orientation towards European integration; long-term consequences of the war (rapid growth of migration processes, humanitarian orientation of the world leading countries' policies, transformation of mono-ethnic European states into poly-ethnic ones and accelerated multiculturalism at all levels of social life, transformation of the state-and-administrative management principles with the rejected principle of power and the adopted principle of self-government and delegation of powers, a tendency to «blur» the boundaries between different social groups and society structures, appearing «information society»). The process of an individual's socialization ceased to be socially determined, but has become a subjective action on identification with a community. Social forms of community organization became conditions for socialization, which occurs as a psychological process of self-determination and self-identification in the social space of life. Three forms of negative socialization have been developed in our society: socialization with strongly insufficient or complete absent positively oriented agents (deficient socialization); socialization in conditions of wide outspreading and legalization of various marginal society groups on the background of absent social institutions organizing free time and activities of children and adolescents (marginal socialization); socialization in conditions of wide access to all kinds of objects and activities that cause rapid addiction and personal dependence on their use: rejuvenated alcoholism, drug addiction, substance abuse, computer and gaming addiction (adaptability). Each form determines not only an individual's psychological specificity, but also his/her holistic lifestyle models. Overcoming these negative models and opening some possibilities of building life on the basis of other models is the main task of resocialization.

Key words: *socialization, deficient socialization, marginal socialization, social openness, conflict of identities, chronotope of life, consequences of war, community.*

Отримано – 19 березня 2025
Received – March 19, 2025

Рецензовано – 24 березня 2025
Revision – March 24, 2025

Прийнято – 28 березня 2025
Accepted – March 28, 2025